

Γιατί ένα τέτοιο Συμπόσιο WHY SUCH A SYMPOSIUM olympias.uoi.gr/32635 & [doi:heal.uoi.12442](https://doi.org/10.12442/heal.uoi.12442)
Ο δρόμος ως το Συμπόσιο TOWARDS THE SYMPOSIUM olympias.uoi.gr/32632 & [doi:heal.uoi.12439](https://doi.org/10.12439/heal.uoi.12439)
Πρόγραμμα PROGRAM olympias.uoi.gr/32633 & [doi:heal.uoi.12440](https://doi.org/10.12440/heal.uoi.12440)
Ομιλίες ORAL PRESENTATIONS (121 βίντεο /videos) <https://www.youtube.com/@1-706/videos>
ΠΡΑΚΤΙΚΑ PROCEEDINGS olympias.uoi.gr/32634 & [doi:heal.uoi.12441](https://doi.org/10.12441/heal.uoi.12441)
Απολογισμός: Ήμουν κι εγώ εκεί! REPORT: I WAS THERE! olympias.uoi.gr/33342 & [doi:heal.uoi.13058](https://doi.org/10.13058/heal.uoi.13058)

Παρόν άρθρο THIS PAPER olympias.uoi.gr/33216 & [doi:heal.uoi.12971](https://doi.org/10.12971/heal.uoi.12971). EN Summary follows

Συναρμογή Ευθανασίας και Ευζωίας¹

Δημήτριος Ματθόπουλος²

Περίληψη

Η ζωή πάνω στη γη είναι απόλυτα συνυφασμένη με την ανακύκλωση των συστατικών από τα οποία είναι οργανωμένα τα βιοτικά συστήματα. Για τη φύση η έννοια της 'ζωής' είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την έννοια του 'θανάτου'.

Διαχωρισμός αυτών των δύο εννοιών για τη φύση δεν υφίσταται. Στη φύση η διασύνδεσή τους ακολουθείται από τους ίδιους προσδιορισμούς οι οποίοι διαφέρουν από το τι δέχεται ο άνθρωπος. Η αρμονία στη φύση έχει προσδιορίσει τις συνθήκες κάτω από τις οποίες όλοι οι οργανισμοί συνυπάρχουν και αλληλοεπηρεάζονται. Διαμέσου αυτής της φυσικής τάξης κάθε οργανισμός διαθέτει την δική του εγγενή αξία, «αυταξία», με βάση την οποία συσχετίζεται με τους υπολοίπους. Οι φυσικές διαδικασίες έχουν προσδιορίσει μια καλή, «ευ» θα τολμούσα να αναφέρω, αυταξία για κάθε οργανισμό. Συνεπώς το χρονικό διάστημα διαβίωσης του οργανισμού διακρίνεται από την έννοια της «ευζωίας», δηλαδή μιας καλής βιοτικής διαδικασίας.

Λόγω του ότι οι έννοιες της 'ζωής' και του 'θανάτου' είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους είναι φύσει αδύνατον η μία να προσλαμβάνει έναν προσδιορισμό και η άλλη έναν διαφορετικό. Αποδεχόμενοι την έννοια της 'ευζωίας' οφείλουμε να αποδεχτούμε και την έννοια της 'ευθανασίας'.

Για τον άνθρωπο οι δύο αυτές έννοιες φέρουν διαφορετικό πρόσημο παρ' όλο που για τη φύση είναι αλληλένδετες. Αλλιώς προσδιορίζεται η 'ευζωία' και αλλιώς την 'ευθανασία'. Ενώ επιδιώκει με κάθε μέσον την 'ευζωία' θέτει φραγμούς ως προς την έννοια της 'ευθανασίας'. Από τους αρχαίους Έλληνες έχουν προσδιοριστεί και οι δύο αυτές έννοιες, η μεν ευζωία ως αποτέλεσμα της παιδαγωγικής διαδικασίας η δε ευθανασία ως θείο δώρο. Με την έλευση του Χριστιανισμού οι δύο αυτές έννοιες

¹ 29-4-2017 16:00-17:30 Συνεδρία: Σ7: Διαθήκες Ζωής. Ομιλία 5η: [YouTube=qrw3gRIXs4E](https://www.youtube.com/watch?v=qrw3gRIXs4E) 15:34. Άρθρο: υποβολή 15-5-2022· αποδοχή 23-5-2022· κρίση από ομότεχνους (peer review) όχι. Αν οι σύνδεσμοι στην κορυφή αυτής της σελίδας δεν λειτουργούν: > ΠΡΑΚΤΙΚΑ: σελίδα 21: υποσημείωση 6.

Πώς να αναφέρετε αυτό το άρθρο: Ματθόπουλος Δ. «Συναρμογή Ευθανασίας και Ευζωίας». Στο: «Πότε Πρέπει να Πεθαίνουμε; (ΠΠΠ). Πρακτικά 1ου Διεπιστημονικού Συμποσίου, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 28-30 Απριλίου 2017. ISBN 978-960-233-288-7». Εκδόσεις Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, αποθετήριο Ολυμπιάς, 7 Απριλίου 2024. Άρθρο Σ75: σς 7. <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/33216> & <http://dx.doi.org/10.26268/heal.uoi.12971>.

² Ομότιμος Καθηγητής Βιολογίας / Κυτταρικής Βιολογίας, τέως Διευθυντής Εργαστηρίου Εφαρμοσμένης Βιολογίας και Σπουδαστηρίου Περιβαλλοντικής Ηθικής, Τμήμα Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, Πανεπιστημίου Πατρών. Σπούδασε Βιολογία στο Πανεπιστήμιο Πατρών και είναι διδάκτωρ Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Γλασκώβης Μεγάλης Βρετανίας. Το συγγραφικό του έργο περιλαμβάνει πλέον των πενήντα επιστημονικών δημοσιεύσεων σε ελληνικά και διεθνή περιοδικά, τέσσερα βιβλία, εννιά κεφάλαια σε συλλογικούς τόμους και πλέον των ογδόντα παρουσιάσεων σε εθνικά και διεθνή συνέδρια. Είναι μέλος πλέον των είκοσι ελληνικών και διεθνών επιστημονικών εταιριών, επιμελητής έκδοσης διεθνών περιοδικών και κριτής σε περισσότερα από είκοσι διεθνή περιοδικά. Για αναλυτικότερο βιογραφικό: <http://users.csa.upatras.gr/~dmatthop>. Επικοινωνία dmatthop@upatras.gr.

αλλάζουν προσδιορισμούς και η ζωή μεν αποτελεί δώρο του θεού, αλλά αντί θανάτου έχουμε πλέον στέρηση ζωής. Κάτω από αυτό το δεδομένο οφείλουμε πλέον να προσδιορίσουμε την καλή ή μη καλή στέρηση της ζωής και τη συσχέτισή της με τη ζωή.

Λέξεις κλειδιά: *ευζωία, ευθανασία, αυταξία, αρχαίοι Έλληνες και θάνατος, Χριστιανισμός και θάνατος, δυσθανασία, πρόωρος θάνατος, ώριμος θάνατος, μεθώριμος θάνατος, πότε πρέπει να πεθαίνουμε, ΠΠΠ, γιατί πρέπει να πεθαίνουμε, ΓΠΠΠ.*

Assembling Euthanasia and Well-being³

Dimitrios Matthopoulos⁴

Summary

Recycling the fundamental material, upon which the biological counterpart of the environment is organized, is interwoven with life *per se*. ‘Life’ and ‘death’ in nature are firmly interconnected.

There is no distinction between those two concepts in nature. Their interconnection is followed by the same definitions that fundamentally differ by the human accepted ones. Natural harmony determined the conditions under which all living organisms coexist and influence each other. This harmony defines a specific natural order attributing an inherent value ‘autaxia’ to each organism through which associates with the rest of the living organisms. Natural conditions defined a ‘good’ inherent value – autaxia – to each organism. Therefore, organism’s living period is characterized by the concept of ‘euzoia’, that is a ‘welfare’ process.

Since the concept of ‘life’ and ‘death’ are inextricably linked, it is impossible for the one to recruit a determination and the other a different one. By accepting the concept of ‘welfare’ we ought to accept the concept of ‘euthanasia’.

To man these two concepts bear different signs, although they are interconnected in nature. ‘Euzoia – welfare’ and ‘Euthanasia’ are differently defined. While seeking by any means the ‘welfare’ poses barriers to ‘euthanasia’. Ancient Greeks defined these two concepts, ‘Euzoia’ being the result of pedagogical processes and ‘Euthanasia’ being a divine gift. These two concepts in Christianity changed their definition. ‘Life’ being a divine gift, while instead of ‘death’ we speak about deprivation of life. Under this assumption we ought to define the good and non-good deprivation of life and its association with life.

Keywords: *euzoia, euthanasia, autaxia, ancient Greeks and death, Christianity and death, dysthanassia, premature death, mature death, postmature death, when should we die, WnSWD, why should we die, WySWD.*

³ 29-4-2017 16:00-17:30 Session: *S7: Living Wills*. **Speech 5:** [YouTube=qrw3gRiXs4E](https://www.youtube.com/watch?v=qrw3gRiXs4E) 15:34. **Paper:** submitted 15 May 2022; accepted 23 May 2022; no peer reviewed. If the **links** at the top of the first page do not work: > Top of the 1st page: PROCEEDINGS: page 22: footnote 10.

Cite this article: Matthopoulos D. «Assembling Euthanasia (good death) and Euzoia (good life)». In: «*When Should We Die? (WnSWD). Proceedings of the 1st Interdisciplinary Symposium. University of Ioannina, Greece, April 28-30, 2017. ISBN 978-960-233-288-7*». University of Ioannina Publications, Olympias repository. April 7, 2024. Paper S75: ps 7. <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/33216> & <http://dx.doi.org/10.26268/heal.uoi.12971>.

⁴ Professor Emeritus of Biology / Cell Biology, University of Patras, Greece. Former Head of Environmental Ethics, Department of Environmental and Natural Resources Management, University of Patras. BSc in Biology, University of Patras, Greece. PhD in Cell Biology, University of Glasgow, UK. Authors of more than fifty scientific publications, four books, nine chapters in books and more than eighty presentations in scientific meetings. Member of the editorial board of more than twenty scientific societies. Member of the editorial board of more than twenty international scientific journals and guest editor in ‘The Scientific World Journal’. Reviewer of more than twenty international scientific journals. CV <http://users.csa.upatras.gr/~dmatthop>. Contact dmatthop@upatras.gr.

1. ΦΥΣΗ - ΕΞΕΛΙΞΗ

Από την απαρχή της δημιουργίας στη φύση υπάρχει μια, κατά κάποιο τρόπο, συγκεκριμένη ποσότητα ύλης. Επί της ύλης αυτής σταδιακά επενέργησαν δύο διαδικασίες. Η πρώτη υπήρξε αυτή της χημικής εξέλιξης, αποτέλεσμα της οποίας υπήρξε η εμφάνιση και του ηλιακού μας συστήματος. Η δεύτερη, αυτή της βιολογικής, αποτέλεσμα της οποίας υπήρξε η εμφάνιση της ζωής, τουλάχιστον στον πλανήτη γη. Οι δύο αυτές διαδικασίες παρ' όλο ότι προσδιορίζονται ως δύο διακριτές, εντούτοις θα ήταν φρόνιμο να αναφερθούν ως ταυτόσημες, καθόσον η αποκαλούμενη ως βιολογική εξέλιξη δεν είναι τίποτε περισσότερο από μια διαμορφωμένη χημική τοιαύτη. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό είναι ότι για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα η χημική εξέλιξη επενεργούσε από μόνη της, ενώ από μια δεδομένη στιγμή και στη συνέχεια άρχισαν να επενεργούν και οι δύο διαδικασίες ταυτοχρόνως.

Αποτέλεσμα της συνέργειας των δύο αυτών διαδικασιών υπήρξε αφενός μεν η ανάπτυξη της καλούμενης μη βιοτικής συνιστώσας, ως αποτέλεσμα της χημικής εξέλιξης, αφετέρου δε της βιοτικής συνιστώσας, ως αποτέλεσμα της συνέργειας χημικής και βιολογικής εξέλιξης. Η βιολογική εξέλιξη έδωσε γένεση σε μια πληθώρα βιοτικών μορφών οι οποίες σταδιακά εξελίσσονταν από τις απλούστερες προς τις πολυπλοκότερες, αλλά πάντοτε κάτω από το πρίσμα της ανάπτυξης μιας ιδιότυπης αρμονίας στη γήινη φύση, μεταξύ βιοτικής και μη βιοτικής, η οποία εκλαμβάνομενη υπό την ολιστική της μορφή ονομάστηκε οικοσύστημα (Tansley, 1935).

Η φυσική αυτή αρμονία έχει προσδιορίσει τις συνθήκες κάτω από τις οποίες όλοι οι οργανισμοί συνυπάρχουν και αλληλοεπηρεάζονται. Διαμέσου αυτής της φυσικής τάξης κάθε οργανισμός διαθέτει την δική του εγγενή αξία (Skolimowski, 1981), «αυταξία» (Tsekos and Matthopoulos, 2014; Mantzanas and Matthopoulos, 2021), με βάση την οποία συσχετίζεται με τους υπολοίπους. Οι φυσικές διαδικασίες έχουν προσδιορίσει μια καλή, «ευ» θα τολμούσα να αναφέρω, αυταξία για κάθε οργανισμό. Άρα το χρονικό διάστημα διαβίωσης του οργανισμού διακρίνεται από την έννοια της «ευζωίας», δηλαδή μιας καλής βιοτικής διαδικασίας. Στη φύση, εάν οι συνθήκες δεν προσδιορίζουν μια καλή κατάσταση διαβίωσης, για τους υφιστάμενους οργανισμούς, επενεργούν διαδικασίες δια μέσου των οποίων οι οργανισμοί αποχωρούν και δίνουν τη θέση τους σε νέους, πλέον κατάλληλα προσαρμοσμένους (Darwin, 1859). Οι διαδικασίες δια μέσου των οποίων εμφανίζονται οι πλέον κατάλληλα προσαρμοσμένοι οργανισμοί, για τις δεδομένες συνθήκες του περιβάλλοντος, αποτελούν την εξέλιξη. Οφείλουμε να αντιληφθούμε ότι στη φύση η ενυπάρχουσα ύλη είναι πεπερασμένη. Κάτω από αυτή την παραδοχή το φαινόμενο της ζωής οφείλει να εμπεριέχει μέσα του την έννοια της ανακύκλωσης των συστατικών από τα οποία έχει οργανωθεί (Miller and Spoolman, 2016), διαφορετικά δεν θα υπήρχε η δυνατότητα της συνέχισής του. Για να είναι εφικτή η ανακύκλωση της ύλης θα πρέπει αποχωρώντας από τη ζωή οι οργανισμοί, δηλαδή πεθαίνοντας, διαμέσου διαφόρων διαδικασιών να αποσυντίθενται στα βασικά συστατικά από τα οποία οργανώθηκαν. Τα βασικά αυτά συστατικά με τη σειρά τους θα αξιοποιηθούν από τους υφιστάμενους οργανισμούς ώστε να δώσουν τους απογόνους τους. Συνεπώς η ανακύκλωση των συστατικών από τα οποία είναι οργανωμένα τα βιοτικά συστήματα αποτελεί βασική αρχή του φαινομένου που καλείται ζωή.

Αποτέλεσμα αυτών των διαδικασιών είναι το γεγονός ότι στη φύση η έννοια της 'ζωής' είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την έννοια του 'θανάτου', έτσι ώστε να υπάρχει συνέχεια στο φαινόμενο της ζωής ανεξάρτητα ως προς την ζωή ενός δεδομένου οργανισμού. Ως εκ τούτου και η έννοια της 'ευζωίας', δηλαδή της διαβίωσης του πλέον κατάλληλα προσαρμοσμένου οργανισμού στις κρατούσες συνθήκες του περιβάλλοντος ανά πάσα στιγμή, υπό το πρίσμα της αυταξίας, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την έννοια της 'ευθανασίας', δηλαδή μιας διαδικασίας διαμέσου της οποίας η αποχώρηση από τη ζωή ενός οργανισμού θα δώσει την ευκαιρία σε κάποιον ή κάποιους άλλους οργανισμούς να διέλθουν την δική τους κατάσταση ευζωίας. Διαχωρισμός λοιπόν αυτών των δύο εννοιών, δηλαδή ζωής και θανάτου, για τη φύση δεν υφίσταται και η διασύνδεσή τους ακολουθείται από τους ίδιους προσδιορισμούς, οι οποίοι διαφέρουν από το τι δέχεται ο άνθρωπος. Λόγω του ότι οι έννοιες της 'ζωής' και του 'θανάτου' είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους είναι φύσει αδύνατον η μία να προσλαμβάνει έναν προσδιορισμό και η άλλη έναν διαφορετικό. Αποδεχόμενοι την έννοια της 'ευζωίας' οφείλουμε κατά συνέπεια να αποδεχτούμε και την έννοια της 'ευθανασίας'.

2. ΖΩΗ - ΘΑΝΑΤΟΣ

Ο άνθρωπος στις δύο αυτές έννοιες έχει προσδώσει διαφορετικό πρόσημο, παρ' όλο που για τη φύση είναι αλληλένδετες. Αλλιώς προσδιορίζει την 'ευζωία' και αλλιώς την 'ευθανασία'. Ενώ επιδιώκει με κάθε μέσον την 'ευζωία' θέτει φραγμούς ως προς την έννοια της 'ευθανασίας'. Από τους αρχαίους Έλληνες έχουν προσδιοριστεί και οι δύο αυτές έννοιες. Η μεν ευζωία ως αποτέλεσμα της παιδαγωγικής διαδικασίας (Αριστοτέλους Ηθικά Ευδήμεια). Αναφέρεται επίσης ότι ο Μέγας Αλέξανδρος είχε πει ότι όφειλε το ζην στους γονείς του, ενώ το ευ ζην στους δασκάλους του. Η δε ευθανασία, δηλαδή ο καλός θάνατος - «το γήρας άμοχθον και ευθάνατον ποιήσει» (Παύλος ο Αλεξανδρεύς), ως θείο δώρο (More, 1986; Herodotus Hist.). Αξίζει να σημειωθεί ότι η έννοια της ευθανασίας κατά τους αρχαίους Έλληνες είχε την έννοια του ένδοξου θανάτου, «καλῶς θανείν», όπως διαπιστώνουμε στην 'Αντιγόνη' (Σοφοκλέους, Αντιγόνη), αλλά και στην 'Ιφιγένεια εν Αυλίδι' (Ευριπίδου, Ιφιγένεια εν Αυλίδι). Με την έλευση του Χριστιανισμού οι δύο αυτές έννοιες αλλάζουν προσδιορισμούς και η μεν ζωή αποτελεί δώρο του Θεού, αλλά αντί θανάτου έχουμε πλέον στέρηση ζωής (Ιερόθεος, Μητροπολίτης Ναυπάκτου 2007). Κάτω από αυτό το δεδομένο οφείλουμε πλέον να προσδιορίσουμε την καλή ή μη καλή στέρηση της ζωής.

Δεν υφίσταται λόγος για μια θεολογική συσχέτιση μεταξύ ζωής και θανάτου τη στιγμή κατά την οποία ο Χριστιανισμός δεν αναφέρει κάτι σχετικό ως προς την εμφάνιση νέας ύλης ή την απώλεια ύλης από τη Φύση ή ακόμη και κάτι σχετικό με την ανακύκλωση της ύλης. Αυτό θα πρέπει να θεωρηθεί λογικό καθόσον η χριστιανική κοσμοθεωρία κυρίως ενδιαφέρεται για την καλή βιοτική κατάσταση του ανθρώπου τόσο κατά τη διάρκεια της ζωής του επί της γης όσο και μετά τον θάνατό του. Σαν συνέπεια αυτής της θεώρησης λίγα είναι δυνατόν να προσδιοριστούν ως προς την ανακύκλωση της ύλης και η μόνη έμμεση εκκλησιαστική αναφορά, ως προς την ανακύκλωση της ύλης, αποτελεί αυτή της νεκρώσιμης ακολουθίας στην οποία αναφέρεται: 'χοῦς εἶ καί εἰς χοῦν ἀπελεύσει'.

Συνεπώς, ποία έννοια έχει η στέρηση της ζωής; Υπάρχει κάποιο όριο από το οποίο να προσδιορίζεται ο χρόνος κατά τον οποίο περατώνεται η διαδικασία της ζωής; Αν υπάρχει, τι είναι αυτό που το καθορίζει; Τα ερωτήματα αυτά δεν είναι φιλοσοφικά ή θρησκευτικά. Είναι καθαυτό βιολογικά - κοσμολογικά. Η απάντησή τους εδράζεται στη βασική βιολογική δομή. Το γενετικό υλικό κάθε οργανισμού - δεν έχει σημασία πόσο απλός ή πολύπλοκος, μικρός ή μεγάλος, είναι κάποιος οργανισμός - είναι αυτό που προκαθορίζει τον χρόνο της περάτωσης της ζωής, εκτός και αν συμβούν τυχαία φυσικά ή μη γεγονότα, που είναι ανεξάρτητα του γενετικού υλικού. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι ένα είναι το γενετικό υλικό, αλλά διάφορος η αλληλουχία του σε κάθε οργανισμό, με αποτέλεσμα σε κάθε οργανισμό να υπάρχει προσδιορισμένη αυτή η χρονική στιγμή.

Με την πρόοδο της επιστήμης και αναλύοντας το γενετικό υλικό διαπιστώνουμε τις συνθήκες που προσδιορίζουν το όριο της περάτωσης της διαδικασίας της ζωής. Το όριο αυτό θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι διαφέρει από οργανισμό σε οργανισμό, τόσο ως προς την πολυπλοκότητά του, όσο και ως προς την ατομικότητά του. Μια αναδρομή στους κατώτερους οργανισμούς μας υποδεικνύει ότι οι οργανισμοί αυτοί κατά κάποιο τρόπο θα μπορούσαν να θεωρηθούν αθάνατοι, καθόσον οι προϋπάρχοντες οργανισμοί ουσιαστικά δεν πεθαίνουν, αλλά δια της εις δύο διαιρέσεώς τους δίνουν γένεση στους δύο απογόνους τους (Simpson, 1902; Jennings, 1908). Τουναντίον οι ανώτεροι οργανισμοί όταν διαιωνίζονται δίνουν απογόνους, ενώ ταυτόχρονα οι πρόγονοι ενυπάρχουν για κάποιο χρονικό διάστημα μαζί με τους απογόνους τους (Solomon et al., 1996). Οι πρόγονοι στη συνέχεια με τη σειρά τους, όταν έλθει η κατάλληλη στιγμή, θα αποχωρίσουν από τη βιοτική κατάσταση, για να έλθουν στη μη βιοτική.

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό στους ανωτέρους οργανισμούς είναι το γεγονός ότι ενώ ως αρμονικά σύνολα κυττάρων ενυπάρχουν ως οργανισμοί, ως ατομικά κύτταρα σταδιακά πεθαίνουν, χωρίς να πεθαίνει ο οργανισμός τον οποίο απαρτίζουν. Η διαδικασία αυτή του κυτταρικού θανάτου διαφέρει κατά πολύ της διαδικασίας του θανάτου του αρμονικού συνόλου ως οργανισμού. Ο κυτταρικός θάνατος ελέγχεται ατομικά από κάθε κύτταρο διαμέσου του γενετικού του υλικού, για την πρόληψη της άκαιρης καταστροφής του οργανισμού, συγχρόνως όμως για την διαρκή ανανέωση των κυττάρων που ολοκληρώνουν την ατομική λειτουργικότητά τους, έτσι ώστε ο οργανισμός ως αρμονικό κυτταρικό σύνολο να επιτελεί τις φυσιολογικές του διαδικασίες. Αυτός ο κυτταρικός θάνατος είναι γενετικά ελεγχόμενος και ονομάζεται 'απόπτωση' (Kerr et al.; 1972). Η δυναμική όμως του αρμονικού συνόλου

των κυττάρων προσδίδει στον οργανισμό ένα γενετικά καθορισμένο χρονικό διάστημα επιβίωσης το οποίο εξαρτάται τόσο από εσωτερικούς όσο και από εξωτερικούς παράγοντες. Αυτό είναι το χρονικό όριο για το οποίο ενδιαφερόμαστε.

Στο σημείο αυτό εγείρονται δύο πολύ βασικά ερωτήματα. Το πρώτο αφορά αυτό το χρονικό σημείο και εστιάζεται στο 'Πότε πεθαίνει ο οργανισμός'. Το δεύτερο εστιάζεται στο πολύ σημαντικό θέμα του τι είναι τα 'Απολιθώματα'. Η αντιμετώπιση αυτών των δύο βασικών ερωτημάτων είναι κρίσιμη και εστιάζεται σε θέματα πέραν αυτών που διαπραγματευόμαστε επί του παρόντος. Το γεγονός όμως είναι ότι αν αντιμετωπιστούν αυτά τα δύο ερωτήματα τότε εν πολλοίς με μεγαλύτερη ευκολία μπορούμε να διαχειριστούμε τις έννοιες ζωής και θανάτου και τις συνεπακόλουθες απορίες.

Όσον αφορά το χρονικό όριο για το οποίο ενδιαφερόμαστε θα πρέπει να αναφέρουμε ότι και αυτό είναι γενετικά καθορισμένο, αλλά ακόμα δεν είμαστε σε θέση να το προσδιορίσουμε. Παρόλο ότι έχουμε κατά πολύ προοδεύσει στην ανάλυση του γενετικού υλικού, ακόμη δεν έχουμε εμβαθύνει τόσο ώστε να μπορούμε να διαπιστώσουμε αυτό το όριο. Το μόνο που μπορούμε να κάνουμε είναι να αντιμετωπίζουμε, με διάφορα μέσα, την στιγμή εκείνη κατά την οποία υποψιαζόμαστε ότι προσεγγίζουμε αυτό το όριο. Οφείλουμε να αποδεχτούμε ότι η δυναμική λειτουργία του γενετικού υλικού, πάνω στην οποία εδράζεται το φαινόμενο της ζωής, επηρεάζεται άμεσα από περιβαλλοντικούς παράγοντες. Η συνέργια των δύο αυτών στοιχείων, γενετικό υλικό και περιβαλλοντικοί παράγοντες, επενεργούν τόσο ως προς την καλή βιοτική διαδικασία όσο και ως προς το χρονικό όριο κατά το οποίο κάθε οργανισμός θα αποχωρήσει από τη ζωή.

3. ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ

Στα πλαίσια αυτής της αντιμετώπισης εστιάζεται και η έννοια της ευθανασίας του ανθρώπου ως ατομικού και κοινωνικού προσδιορισμού. Δηλαδή του μηχανισμού διαμέσου του οποίου ο θάνατος να επέλθει κατά τον πλέον ανώδυνο τρόπο, τόσο για το άτομο που βρίσκεται σε αυτό το στάδιο όσο και για τους οικείους του. Γίνεται, συνεπώς, κατανοητό ότι η έννοια της ευθανασίας όπως αυτή προσδιορίστηκε από τον Bacon (Vickers, 1996), ως «επίσπευσης του θανάτου, για να τεθεί τέρμα σε μια ζωή γεμάτη πόνο και ταλαιπωρίες», διαφέρει κατά πολύ από τον προσδιορισμό του «καλώς θανεῖν» των αρχαίων Ελλήνων, αλλά και ως προς τον προσδιορισμό που η φυσική διαδικασία έχει προσδώσει στον θάνατο διαμέσου της αυταξίας κάθε οργανισμού. Ως εκ τούτου δύο είναι τα στοιχεία που θα πρέπει να μας απασχολήσουν. Το πρώτο είναι η επιθυμία ή μη του ηθικού υποκειμένου στη διαδικασία του θανάτου, ενώ το δεύτερο είναι οι σκέψεις των οικείων.

Εις την πρώτη περίπτωση, εφόσον το ηθικό υποκείμενο έχει πλήρη επίγνωση της κατάστασής του, το θέμα εστιάζεται στην προσωπική του ηθική υπόσταση, αλλά και στην ηθική υπόσταση των αρμοδίων που μεριμνούν για την καλή υγιεινή κατάστασή του. Η προσωπική ηθική υπόσταση, ενός εκάστου από εμάς, αποτελεί το απαύγασμα της παιδείας που έχουμε τύχει και της προσωπικότητας που έχουμε αναπτύξει καθ' όλη τη διάρκεια του βίου μας, με αποτέλεσμα να έχουμε το δικαίωμα της διαμόρφωσης προσωπικών απόψεων και πάνω στο θέμα της αποδοχής ή μη της ευθανασίας. Το ίδιο οφείλει να ισχύει και δια τους αρμοδίους ως προς τη μέριμνα της υγείας, μόνο που αυτοί έχουν ένα επιπλέον δεδομένο που οφείλουν να λάβουν υπόψη τους, ως προς την τελική διαμόρφωση της θέσης τους έναντι της ευθανασίας. Το δεδομένο αυτό αποτελεί η τήρηση ή η παρέκκλιση από τα κελεύσματα του όρκου του Ιπποκράτη (Hippocrates et Corpus Hippocraticum; Jones, 1868). Αναλύοντας τον όρκο του Ιπποκράτη διαπιστώνουμε ότι ρητά αναφέρει πως ο ασκών την ιατρική πράξη έχει την ηθική υποχρέωση να μην δώσει θανατηφόρο φάρμακο σε κάποιον που θα του ζητήσει, ούτε θα του κάμει μια τέτοια υπόδειξη. Με βάση αυτή τη ρήση διαπιστώνουμε ότι και οι αρχαίοι Έλληνες είχαν αντιμετωπίσει το θέμα του χωρίς ταλαιπωρία θανάτου τόσο για τον ασθενή όσο και για τους οικείους του.

Στο σημείο αυτό οφείλουμε σοβαρά να λάβουμε υπόψη μας και το δεδομένο ότι η ιατρική επιστήμη έχει κατά πολύ προωθηθεί από την εποχή του Ιπποκράτη μέχρι σήμερα, με αποτέλεσμα στοιχεία που την τότε εποχή ήταν θέσφατα, σήμερα να έχουν κατά πολύ ξεπεραστεί και επαναπροσδιοριστεί. Το δεδομένο αυτό θα πρέπει να συνυπολογιστεί και για την διαμόρφωση των προσωπικών απόψεων ενός εκάστου από εμάς.

Στη δεύτερη περίπτωση, δηλαδή στις σκέψεις των οικείων, η αντιμετώπιση του θέματος είναι πλέον περίπλοκη. Παρ' όλα αυτά η βασική αντιμετώπιση του θέματος εστιάζεται στην ηθική διαπαιδαγώγησή

τους. Στην περίπτωση τους όμως οφείλουν να σταθμίσουν αφενός μεν τις προσωπικές τους επιδιώξεις και τη βούληση του οικείου τους, αφετέρου δε το τι είναι σε θέση ο κοινωνικός περίγυρος να αποδεχτεί. Η διαμόρφωση όμως του κοινωνικού περιγύρου είναι μια πλέον σύνθετος διαδικασία, καθόσον σε αυτή εμπλέκονται τόσο πολιτισμικά όσο και θρησκευτικά δεδομένα. Φυσικά η διαμόρφωση τη κοινωνικής θέσης στο θέμα της ευθανασίας είναι κάτι που με την πάροδο του χρόνου τελικά θα υποστεί πολλές αλλαγές, εξαρτώμενες από κοινωνικές, πολιτικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις, οι οποίες με τη σειρά τους επηρεάζονται και από την επιστημονική πρόοδο.

Στο σημείο αυτό τίθεται ένα νέο καίριο ερώτημα. Γιατί προσπαθούμε να αποφύγουμε ή να μην αποδεχτούμε την έννοια του θανάτου και κατά συνέπεια την αντίστοιχη της ευθανασίας; Μήπως το όλο θέμα καλλιεργείται εντέχνως από ορισμένους κύκλους για ίδιους λόγους ή μήπως προέκυψε ως αποτέλεσμα της προόδου στην ιατρική επιστήμη; Γιατί φοβόμαστε τον θάνατο; Μήπως επίσης κάποιοι ενδιαφέρονται ως προς την καλλιέργεια αυτού του φόβου; Αν ναι, τότε οφείλουμε να αναζητήσουμε τόσο τις αιτίες αυτού του φόβου όσο και αυτούς οι οποίοι εντέχνως τον καλλιεργούν.

Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα οφείλει να είναι προσωπική, αλλά να λαμβάνει υπόψη της και τις κρατούσες κοινωνικές συνθήκες. Υπάρχουν κοινωνικές ομάδες που έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως προς την καθοδήγηση των προσωπικών απόψεων προς μια μόνο κατεύθυνση. Εν πολλοίς, οι ομάδες αυτές δεν θέλουν να αποδεχτούν το γεγονός ότι κάθε ένας από εμάς έχει το δικαίωμα της διαμόρφωσης προσωπικών απόψεων, και με κάθε μέσον επιδιώκουν την καθοδήγηση της ανθρώπινης σκέψης. Δεν τίθεται πλέον θέμα της απομόνωσης αυτών των κοινωνικών ομάδων, αλλά της εκπαίδευσης του κοινωνικού συνόλου ώστε να είναι σε θέση να διαμορφώσει την προσωπικότητά του, αφού πρώτα λάβει υπόψη του όλα τα δεδομένα, κοινωνικά – πολιτικά - θρησκευτικά.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Αυτών δεδομένων είναι αναμφισβήτητο γεγονός ότι καθένας θα διαμορφώσει για τον εαυτό του τις δικές του απόψεις τόσο ως προς την ευζωία όσο και ως προς την ευθανασία, αλλά πάντα με γνώμονα το γεγονός ότι δεν υπάρχει δυνατότητα ζωής χωρίς ταυτόχρονα την ύπαρξη του θανάτου και φυσικά με βασικό στοιχείο ότι και οι δύο αυτές έννοιες πάντα κάτω από το αυτό πρόσημο, δηλαδή του 'ευ'. Επιπλέον θα πρέπει επίσης να αποδεχτούμε ότι με την πάροδο του χρόνου και τη διαρκή αναθεώρηση των κοινωνικών δεδομένων, ως αποτέλεσμα της επιστημονικής και πολιτισμικής εξέλιξης του ανθρώπου, η έννοια της 'ευθανασίας' θα αναδιαμορφώνεται.

Συγκρουόμενα συμφέροντα: Δεν υπάρχουν.

Βιβλιογραφία

Αριστοτέλους, Ηθικά Ευδήμεια, στ. 1214α,7-1214β,27. Στο:

<http://stephanus.tlg.uci.edu/Iris/inst/browser.jsp#doc=tlg&aid=0086&wid=009&st=993&et=1002&hl=%7B%22hl%22%3A%5B%7B%22start%22%3A993%2C%22end%22%3A997%2C%22color%22%3A%22HI%22%2C%22backToStartSnippet%22%3Afalse%2C%22forwardToEndSnippet%22%3Afalse%7D%2C%7B%22start%22%3A998%2C%22end%22%3A1002%2C%22color%22%3A%22HI%22%2C%22backToStartSnippet%22%3Afalse%2C%22forwardToEndSnippet%22%3Afalse%7D%5D%7D&type=browser> (Προσπελάστηκε: 15/2/2017);

http://www.physics.ntua.gr/mourmouras/greats/aristoteles/Hthika_eydhmeia.html (Προσπελάστηκε: 28/5/2023).

Darwin, C.R. (1859). *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or The Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*. 1st Ed. London, John Murray.

Ευριπίδους, Ιφιγένεια εν Αυλίδι, στ. 1252. Στο:

<http://stephanus.tlg.uci.edu/Iris/inst/browser.jsp#doc=tlg&aid=0006&wid=051&st=58187&et=58201&hl=%7B%22hl%22%3A%5B%7B%22start%22%3A58187%2C%22end%22%3A58193%2C%22color%22%3A%22HI%22%2C%22backToStartSnippet%22%3Afalse%2C%22forwardToEndSnippet%22%3Afalse%7D%2C%7B%22start%22%3A58194%2C%22end%22%3A58201%2C%22color%22%3A%22HI%22%2C%22backToStartSnippet%22%3Afalse%2C%22forwardToEndSnippet%22%3Afalse%7D%5D%7D&type=browser>

- [e=browser](#) (Προσπελάστηκε: 15/2/2017); <https://diogeneia.library.upatras.gr/apanthisma/ifigeneia-en-avliidi#?c=0&m=0&s=0&cv=161&xywh=-15%2C82%2C1386%2C1056> (Προσπελάστηκε: 28/5/2023).
- Herodotus Hist. {0016}, Κλειώ, 1, 31, στ. 4-27. Στο:
<http://stephanus.tlg.uci.edu/Iris/inst/browser.jsp#doc=tlg&aid=0016&wid=001&ct=~x1y1z10&rt=y&l=20&td=greek&links=tlg> (Προσπελάστηκε: 15/2/2017);
[https://el.wikisource.org/wiki/Ιστορία_\(Ηροδότου\)/Κλειώ](https://el.wikisource.org/wiki/Ιστορία_(Ηροδότου)/Κλειώ) (Προσπελάστηκε: 28/5/2023)
- Hippocrates et Corpus Hippocraticum, Jusjurandum. Στο: <http://stephanus.tlg.uci.edu/Iris/inst/tsearch.jsp#s=1> (Προσπελάστηκε: 15/2/2017); https://el.wikipedia.org/wiki/Ορκος_του_Ιπποκράτη (Προσπελάστηκε: 28/5/2023)
- Ιερόθεος, Σεβ. Μητροπ. Ναυπάκτου και Αγ. Βλασίου. (2007). Διαφωνούμε με την ευθανασία. Στο:
<http://alopsis.gr/διαφωνούμε-με-την-ευθανασία-σεβ-μητρο/> (Προσπελάστηκε: 28/5/2023)
- Jennings, H.S. (1908). Heredity, variation and evolution in Protozoa. II. Heredity and variation of size and form in Paramecium, with studies of growth, environmental action and selection. Proc. Am. Philosoph. Soc. 47: 393-546.
- Jones, W. H. S., επιμ. (1868). Hippocrates Collected Works. Harvard University Press, Cambridge, Ma. σελ. 130-131.
- Kerr, J.F., Wyllie, A.H., Currie, A.R. (1972). Apoptosis: a basic biological phenomenon with wide-ranging implications in tissue kinetics. Br J. Cancer. 26: 239-257.
- Mantzanas, M., Matthopoulos, D. (2021). Cloning: The right to the ‘Onset of Existence’. SYNAXA Matica Srpska Inter. J. Soc. Sci. Arts Cult. 8-9: 1-17.
- Miller, G.T. and Spoolman, S. (2016). Living in the Environment. 17th Ed. Cengage Learning, Boston, Ma. page 79.
- More, T. (1984). De optimo statu republicae deque nova insula Utopia (1516). Μετ. Καραγιάννη, Γ. Ουτοπία, Κάλβος, Αθήνα. σ. 105-106.
- Πάυλος ο Αλεξανδρεύς, Astrol. Elementa apotelesmatica {2053.001}, page 60, line 15. Στο:
<http://stephanus.tlg.uci.edu/Iris/inst/tsearch.jsp#s=3> (Προσπελάστηκε: 15/2/2017)
- Simpson, J.Y. 1902. The relation of binary fission to variation. Biometrika 1: 400-407.
- Skolimowski, H. (1981). Eco-philosophy: Designing new tactics for living. M. Boyars, London. page 2.
- Solomon, E.P., Berg, L.R., Martin, D.W. and Villee, C. (1996). Biology. Saunders College Pub. Philadelphia.
- Σοφοκλέους, Αντιγόνη, 97. Στο :
<http://stephanus.tlg.uci.edu/Iris/inst/browser.jsp#doc=tlg&aid=0011&wid=014&st=5184&et=5198&hl=%7B%22hl%22%3A%5B%7B%22start%22%3A5184%2C%22end%22%3A5190%2C%22color%22%3A%22HI1%22%2C%22backToStartSnippet%22%3Afalse%2C%22forwardToEndSnippet%22%3Afalse%7D%2C%7B%22start%22%3A5191%2C%22end%22%3A5198%2C%22color%22%3A%22HI1%22%2C%22backToStartSnippet%22%3Afalse%2C%22forwardToEndSnippet%22%3Afalse%7D%5D%7D&type=browser> (Προσπελάστηκε: 15/2/2017); https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?t=559&m=1 (Προσπελάστηκε: 28/5/2023)
- Tansley, A.G. (1935). The Use and Abuse of Vegetational Concepts and Terms. Ecology 16: 284-307.
- Tsekos, Ch.A. and Matthopoulos, D.P. (2014). Bioethics, Environmental Ethics and Education. Am. J. Life Sci. 2: 1-4.
- Vickers, B. (1996). The major works by Francis Bacon. Oxford World Classics. pp: 630.